**מן שמים נלחמו הכוכבי׳ ממסילותם.** במקומן היו עומדים ולאשן מגיע עד לארץ וכן פירש״י בנימוקי מקקא [8] ותימה למ״ד בפ׳ מי סריה (לעיל דף לד.) כל העולם כולו תחת כוכב א׳ עומד אאיך ירדו הכוכבים [2] הלא מאחד נתמלא העולם י״ל דלא איירי אלא בכוכבים של גלגל שהן מזלות קבועים אבל שאר כוכבים קטנים הם [9]: כמלודה

**ואקדיה מבחוץ.** לשרוף את הזורקים אותן לתוך האור כדכתיב (דניאל ג) גובריא אילך די הסיקו לשדרך מישך ועבד נגו קטיל הימון שביבא דעולא: **ואמם ה׳ נעולם.** שקייס לי דבמו ושמר לי הבטחתו שהבטיחני להגיל מבני בניו של אברהם. **שנתן לו רבו מתנה.** פרנסה לדגים: ה״ג **כיון דנחיתו כוכבי שמיא עלייהו נחיתו נאקורי נפשייהו בנחל קישון: ואמם ה׳ נעולם:** מחיל פרעה להתפרנס ממנו: **שמוני בניך.** מרוב מתאותם בגלות: **לחולדה זו שדרה בעיקרי בתים.** והיינו עקרת הבית: **אומות העולם מאי עבידתייהו.** לשבוחי מעוס דגבר עלינו חסדו הא עלן לשבוחי: **אגבורות ונפלאות.** דחזיתו שעשה לי: **וקנה.** עדת ישראל בין הקנים ביער: **חזיר מיער.** זה אדום שכתוב בה (שם ז) אכלה ומדקה ושארא ברגלה רפסקה וזה דרכו של חזיר: **שלא מעשיה נעבדים בקולמוס אחד.** כלו׳ פה אחד להם להרע: **מפרפס.** מתיר פס פושט יד: **ברלי.** כלומר מתנים עם ישראל לעשות רצונם בשואל שהם מקבלים ואין מקיימין דבריהם: זה

## רשב״ם

**ואקדיה מבחוץ.** לשרוף את הזורקין אותן לתוך האור כדכתיב [7] גובריא אילך די הסיקו לשדרך וגו׳ עד קטיל הימון שביבא דעולא: **פגוט אותן לינשה.** ויתנו לקבורה שם בזכות שאמרו (שמות יד) כי ה׳ נלחם להם במצרים והיינו דכתיב (שם טו) נטית ימינך תבלעמו ארץ שנשבע הקב״ה לארץ שלא תענש על קבורתן: **שנתן לו רבו מתנה.** פרנסה לדגים: **כיון דנחיתו כוכבי שמיא עלייהו נחיתו נאקורי נפשייהו בנחל קישון:** [8] **פתחו דגים.** שביס: **נחל קישון גרפס.** ליס כדכתיב (קהלת א) כל הנחלים הולכים אל הים: **ואמם ה׳ נעולם.** ששילם לנו מתנותינו מחיל פרעה להתפרנס ממנו: **אמרה כנסת ישראל.** הזקנים והחשובים שבהן אמרו על שאינם חשובים כל כך כדאמעמע אם הבנים שהאם נועקת על הבנים שאמה עקרת הבית: **שמוני בניך.** מרוב חטאתם בגלות: **לחולדה זו שדרה בעיקרי בתים.** והיינו עקרת הבית: **אני אהובה לפניך.** אהבתי משמע כמו אהבתני כלומר אהבת אותי: **לי נאה להושיע.** יותר מכל האומות שהרי ישראל יחידוך: **נשחלה רבי ישמעאל ברבי יוסי שלח לו רו׳.** בהרבה מקומות בש״ס מצינו ששלח לו רבי לרבי ישמעאל ברבי יוסי בחליו כן והדברים שהשיב לו כאן לא השיב לו פעם אחרת ושמא חלאים הרבה חלה רבי ישמעאל ובכל פעם ופעם שלח לו רבי והוא משיב לו אי נמי כולן השיבן בפעם אחת ובש״ס סידרן במסכתות כל אחת על מקומה: **אומות העולם מאי עבידתייהו.** לשבוחי מעוס דעלינו גבר חסדו הא עלן לשבוחיה: **אגבורות ונפלאות.** דחזינן שעשה בעולם וכל שכן אנו כי גבר עלינו חסדו יותר מכל אומה ולשון: **יאחיו תשמנים.** דורונות למלך המשיח

ואקדיה מבחוץ ואעשה [6] נס בתוך נס אמר לו הקב״ה רד באותה שעה פתח גבריאל ואמר ואמת ה׳ לעולם ר׳ נתן אומר ואמת ה׳ לעולם דגים שבים אמרוהו כדרב הונא דאמר רב הונא ישראל שבאותו הדור מקטני אמנה היו [3] ובדדרש רבה בר מרי מאי דכתיב [1] וימרו על ים בים סוף מלמד שהמרו ישראל באותה שעה ואמרו כשם שאנו עולין מצד אחד כך מצריים עולים מצד אחר אמר לו הקב״ה לשר של ים פלוט אותן ליבשה אמר לפניו רבש״ע כלום יש עבד שנותן לו רבו מתנה וחוזר ונוטל ממנו אמר לו אתן לך אחד ומחצה שבהן אמר לו רבש״ע יש עבד שתובע את רבו נחל קישון יהא לי ערב מיד פלט אותן ליבשה ובאו ישראל וראו אותן שנאמר [2] וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים מאי אחד ומחצה שבהן דאילו בפרעה כתיב [3] ששׁ מאות רכב בחור ואילו בסיסרא כתיב [4] תשע מאות רכב ברזל כי אתא סיסרא [אתא עלייהו בדקרי דפרזלא הוציא הקב״ה עליהם כוכבים ממסילותם דכתיב] [5] מן שמים נלחמו הכוכבים כיון דנחיתו כוכבי שמים עלייהו אקדירו הני דקרי דפרזלא נחיתו לאקרורי למיסחי נפשייהו בנחל קישון אמר לו הקב״ה לנחל קישון לך והשלם ערבונך מיד גרפם נחל קישון והשליכן לים שנאמר [6] נחל קישון גרפם נחל קדומים מאי נחל קדומים נחל שנעשה ערב מקדם באותה שעה פתחו דגים של ים ואמרו ואמת ה׳ לעולם אמר רבי שמעון בן לקיש מאי דכתיב [7] מושיבי עקרת הבית אמרה כנסת ישראל לפני הקב״ה רבש״ע שמוני בניך [8] כחולדה זו הדרה בעיקרי בתים: דרש רבא [7] מאי דכתיב [8] אהבתי כי ישמע ה׳ אמרה כנסת ישראל רבש״ע אימת אני אהובה לפניך בזמן שתשמע קול תחנוני דלותי ולי יהושיע אמרה כנסת ישראל לפני הקב״ה רבש״ע אע״פ שדלה אני במצות לך אני ולי נאה להושיע אמר רב כהנא כשחלה רבי ישמעאל בר׳ יוסי שלח לו ר׳ אמור לנו שנים ושלשה דברים שאמרת לנו משום אביך שלח לו כך אמר אבא מאי דכתיב [9] הללו את ה׳ כל גוים אומות העולם מאי עבידתייהו ה״ק הללו את ה׳ כל גוים אגבורות ונפלאות דעביד בהדייהו כל שכן אנו דגבר עלינו חסדו [10] (אמר לו) ועוד (חדא) עתידה מצרים שתביא דורון למשיח כסבור אינו מקבל מהם אמר לו הקב״ה למשיח קבל מהם אכסניא עשו לבניי במצרים מיד [10] יאתיו חשמנים מני מצרים נשאה כוש ק״ו בעצמה ומה הללו שנשתעבדו בהן כך אני שלא נשתעבדתי בהן לא כ״ש אמר לו הקב״ה קבל מהם מיד [10] כוש תריץ ידיו לאלהים נשאה מלכות [רומי] הרשעה ק״ו בעצמה ומה הללו שאין אחיהן כך אנו שאנו אחיהן לא כ״ש אמר לו הקדוש ברוך הוא לגבריאל [11] גער חית קנה געור חיה וקנה לך עדה דבר אחר געור חית קנה שדרה בין הקנים דכתיב [12] יכרסמנה חזיר מיער וזיז שדי ירענה [9] אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן געור בחיה שכל מעשיה נכתבין בקולמוס אחד [11] עדת אבירים בעגלי עמים ששחטו אבירים כעגלים שאין להם בעלים [11] מתרפס ברצי כסף שפושטין יד לקבל ממון ואין עושין רצון בעלים [7] [11] פיזר עמים קרבות יחפצון מי גרם להם לישראל שיתפזרו לבין אומות העולם קריבות שהיו חפצין בהן ועוד שלח לו ג׳ מאות וששים וחמשה שווקים בכרך גדול של רומי וכל אחד ואחד היו בו שלש מאות וששים וחמשה בירניות וכל בירנית ובירנית היו בו שלש מאות וששים וחמשה מעלות וכל מעלה ומעלה היו בו כדי לזון את כל העולם כולו אמר רבי [9] (ישמעאל) לרבי ואמרי לה [10] (לר׳ ישמעאל בר יוסי) הני למן לך ולחברך ולחברותך שנאמר [13] סחרה ואתננה קודש לה׳ לא יאצר ולא יחסן כי ליושבים לפני ה׳ יהיה וגו׳ מאי לא יאצר תני רב יוסף לא יאצר זה בית אוצר ולא יחסן זה בית גניזה מאי כי ליושבים לפני ה׳ אר״א זה

ליושלים כדכתיב לעיל מיניה מהיכלך על ירושלים לך יובילו מלכים שי: **געור חיה.** אומה הרשעה: **וקנה לך עדה.** ישראל. ואית דמפרשי מצרים וכוש דכתיב אביריס ולא נהילא דסתם עדה ישראל: **קנה.** דריש לשון קנים: **בין הקנים.** ביער דחזיר ביער זו אדום שכתוב בה [6] אכלה ומדקה ושארא ברגלה רפסה זה דרכו של חזיר: **נשחלה רבי ישמעאל.** אם בא ישראל לדין לפניהם כולן מחייבין אותו ומדכתיב קנה ולא כתיב קנים משמע קולמוס אחד: **בעגלי עמים.** עגלים של כל העולם הפקר שאין להם בעלים: **מתרפס.** מתיר פס פושט יד: **ברלי.** כלומר מתנין עם ישראל לעשות רצונם בשואל שהם מקבלין ואין מקיימין דבריהן: **נחבריותך.** מגדלים: **לחבריותך.** לחברי חבריך: **בין אולרופיהן.** של תירוש דגן ויצהר: **ולא יחסן.** לשון חוסן. זה בית גנזיהן של כסף וזהב הגנוזין וטמונים בחוזק ובחוסן: זה

## מסורת הש״ס

1. אבותינו במצרים לא השכילו נפלאותיך לא זכרו את רב חסדיך ויַמרו על יָם בְּיַם סוּף: תהלים קו ז
2. ויּוֹשַׁע יְיָ בַּיּוֹם הַהוּא אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרָיִם וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת מִצְרַיִם מֵת עַל שְׂפַת הַיָּם: שמות יד ל
3. וַיִּקַּח שֵׁשׁ מֵאוֹת רֶכֶב בָּחוּר וְכֹל רֶכֶב מִצְרָיִם וְשָׁלִשִׁם עַל כֻּלּוֹ: שמות יד ז
4. וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל יְיָ כִּי תֵשַׁע מֵאוֹת רֶכֶב בַּרְזֶל לוֹ וְהוּא לָחַץ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחֹזְקָה עֶשְׂרִים שָׁנָה: שופטים ד ג
5. מִן שָׁמַיִם נִלְחֲמוּ הַכּוֹכָבִים מִמְּסִלּוֹתָם נִלְחֲמוּ עִם סִיסְרָא: שופטים ה כ
6. נַחַל קִישׁוֹן גָּרְפָם נַחַל קְדוּמִים נַחַל קִישׁוֹן תִּדְרְכִי נַפְשִׁי עֹז: שופטים ה כא
7. מוֹשִׁיבִי עֲקֶרֶת הַבַּיִת אֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּ יָהּ: תהלים קיג ט
8. אָהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע יְיָ אֶת קוֹלִי תַּחֲנוּנָי: תהלים קטז א
9. הַלְלוּ אֶת יְיָ כָּל גּוֹיִם שַׁבְּחוּהוּ כָּל הָאֻמִּים: תהלים קיז א
10. יֶאֱתָיוּ חַשְׁמַנִּים מִנִּי מִצְרָיִם כּוּשׁ תָּרִיץ יָדָיו לֵאלֹהִים: תהלים סח לב
11. גְּעַר חַיַּת קָנֶה עֲדַת אַבִּירִים בְּעֶגְלֵי עַמִּים מִתְרַפֵּס בְּרַצֵּי כֶסֶף בֹּזֵר עַמִּים קְרָבוֹת יֶחְפָּצוּ: תהלים סח לא
12. יְכַרְסֶמֶנָּה חֲזִיר מִיָּעַר וְזִיז שָׂדַי יִרְעֶנָּה: תהלים פ יד
13. וְהָיָה סַחְרָהּ וְאַתְנַנָּהּ קֹדֶשׁ לַיְיָ לֹא יֵאָצֵר וְלֹא יֵחָסֵן כִּי לַיֹּשְׁבִים לִפְנֵי יְיָ יִהְיֶה סַחְרָהּ לֶאֱכֹל לְשָׂבְעָה וּלְמַכְסֶה עָתִיק: ישעיהו כג יח

## מוסף רש״י

**כך מצריים עולים מצד אחר.** לתוך ממנו וילדפו אתריו (שמות יד ל). **בעיקרי בתים.** קרו״ע בגע״ז (חולין כז). **אע״פ שדלה אני במצות.** כגון מיעוים, שאין זכיותיהן מכמיין לתלות להם מזומם, לך אני ולי נאה להושיע. להטות כלפי חסד (ר״ה יז).

## מוסף תוספות

א. וכן איתא במדרש שאורך הכוכב מהלך ת״ק שנה כמן השמים ועד הארץ שהיה ראש אחד תחוב בקיע והשני היה בארץ. תוס׳ מגיגה יב. ב. באורר העולם. שם.

## רבינו חננאל

ועניין וימרו על ים בים סוף ישראל שבאותו הדור קטני אמנה היו אמרו כשם שאנו עולין מצד זה כך המצרים עלו מן הצד האחר וכו׳. **אמרה** כנסת ישראל אע״פ שדלה אני מן המצות לי נאה להושיע אהבתי כי ישמע ה׳ הללו את ה׳ כל גוים, וכל שכן אנו דגבר עלינו חסדו. וענין יאתיו חשמנים מני מצרים, למלך המשיח. לא יאצר ולא יחסן כי ליושבים לפני ה׳, זה המקבל פני חבירו בישיבה.

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

**זה המכיר מקום חבירו בישיבה.** שיודע לומר זה מקום מיושב לפלוני וזה של פלוני דהואיל ומכיר הוא מקום כולם רגיל הוא ליישב שם תמיד: **ספרי תורה.** מעשה מרכבה ומעשה בראשית: **למנלא.** מלגא כתיב לגולת משמע שנותן כח לבריות לגלות: **מ) מפני מדש הדין.** שמקטרגת ואומרת לא תקבלם והוא מקבלם בסתר: **לולי משה בחירו.** אלמא משתבח ביה קרא במשה וקרי ליה בחירו משום דהשיב חמתו מהשחית אלמא שמח הוא בכך: **כמצודה זו.** שפורסים לעופות לצוד ואין בה דגן ואין עוף נפנה אליה: מלחמתו של זרח במצרים גמרא אבל מלחמת זרח בחסקא קרמי [ל]: **ושיגרו להדרימון.** מלך ארם לעזור לו על בעשא מלך ישראל וקרמי ניניהו [מ] ומלחמת יהושפט בעמונים קרמי [נ]. ולדך הראשונים להביא גזיהם עמהם במלחמתם כדי שימשך לבם אחר ממונם ולא יבחרו: **שמעמידו על רגליו.** שמשמח לבו: **אקלידי.** מפתחות: **וקולפי.** פותחות שקוין בלע"ז שרדור"א: **דגלדי.** של מרלופים של עור שנושאים על סוסים וחמורים וגמלים: **אכן מאסו הבונים.** כלומר דוד שמימיו רועה צאן היה ונעשה רואה. ונפלאת בעיניו לשון רבים אמרו אחיו: **זה היום עשה ה'.** שמואל היה מתנבא עליהם שסופן לגיל ולשמוח שיושיעם מיד אויביהם: **הושיעה נא אמרו אחיו.** כלומר על ידי דוד. ודוד אמר הנלייחה נא שיצליח במלכותו: **ברכנוכם אמר שמואל.** שיברך כולם כלומר מברכין אנו אתכם: **אנו.** לשון רבים: **אסרו חג בעבותים.** הביאו זבחים ושלמים הרבה לשמוח: לכפול

**זה המכיר מקום חבירו בישיבה.** שיודע לומר זה מקום פלוני וזה מקום פלוני דהואיל ומכיר מקום חבירו רגיל הוא ליישב תמיד שם: **עתיק יומין.** זה הקדוש ברוך הוא דכתיב (דניאל ז) ועתיק יומין יתיב: **ספרי הפורה.** מעשה המרכבה ומעשה בראשית ופירושו של שם דכתיב (שמות ג) זה שמי לעולם. והמכסה היינו שאינו מוסר אותם לכל אדם אלא למי שלבו דואג כראמרינן בפרק אין דורשין (חגיגה דף יג.) זה המגלה דברים שכיסן עתיק יומין. והכי משמע למכסה סתרי תורה שהיו מכוסין מתחלה ועתיק יומין גילן ונתן רשות לגלותן ומי שמגלה אותן זוכה למה שאמור בפסוק זה: **למנלא.** לשון מפעיל מלגא כתיב לגולת משמע שנותן גילות לבריותיו שיגלמוהו: **לולי משה בחירו.** אלמא קרי ליה בחירו משום דעומד בפרץ לפניו ומדמשבח ביה משמע שמח הוא בכך: **מפני מדש הדין.** שמקטרגת ואומרת לא תקבלם והוא מקבלם בסתר: גבי מלוכה גרסינן דגן שדרך ליתן דגן במצודה שפורסין לפני העופות כשאין בה דגן אין עוף נפנה אליה. גבי מלוכה דהיינו מיס גרסינן דגים: **ויגלו.** דרשינן לשון מגלה: מלחמתו של זרח במצרים גמרא אבל מלחמתו של זרח בחסקא קרמי בד"ה (ב יד): **ושיגרו להדרימון.** מלך ארם לעזור לו על בעשא מלך ישראל וקרמי ניניהו (שם ב טז): **בלו בני עמון ונעלוהו רו'.** גמרא. מלחמת יהושפט בעמונים קרמי. ולדך הראשונים להביא גזיהן עמם במלחמתם כדי שימשך לבם אחר ממונם ולא יבחרו וכשהן מגולחין הגולחין נוטלים ממונן: מלחמת סנחריב בחזקיה קרמי. חזקיהו נטלו מסנחריב כשבא המלאך והכה המחנה [ב]: **כשדיים הפשו אם לדקיהו.** קרמי [מ"ב כה]. פרסיים קבלו המלכות מכשדים דכתיב (דניאל ה) פריסת מלכותך ויהיבת למדי ופרס ויוונים קיבלו המלכות מפרסיים מפורש בספר יוסיפון וגם רומיים שקיבלו המלכות מיוונים מפורש שם וכפ"ק דע"ז (דף ח.): **זה עשרו של קרח.** שעל ידי רוב ממונו נתגאה ונטרד מן העולם: **משו שלש מאות.** לאו דוקא וכן כל שלש מאות שבש"ס: **אקלידי.** מפתחות: **וקולפי.** פותחות: **דגלדי.** מרלופין של עור ואעפ"כ היה משו שלש מאות פרדות: **אכן מאסו הבונים.** זה דוד שהיה עציר בחחיו ורועה: נפלאת בעיניו לשון רבים אמרו אחיו: **זה היום עשה ה'.** שמואל היה מתנבא שסופן לגיל ולשמוח בו שיושיעם מאויביהם: **הצליחה נא אמר דוד.** שיצליח במלכותו: **אסרו חג בעבותים.** הביאו זבחים ושלמים הרבה לשמוח ומתן דמן למזבח: לכפול

**כמצודה שאין בה דגן.** לדך ליידי עופות להשיס דגן במצודה ודריס ויגלו ויגלדו כי למ"ד מתחלפת בדל"ת במקומות הרבה: אבל

זה המכיר מקום חבירו בישיבה איכא דאמרי אמר ר"א זה המקבל פני חבירו בישיבה מאי למכסה עתיק (יומין) זה המכסה דברים שכיסה עתיק יומין ומאי ניהו סתרי תורה ואיכא דאמרי זה המגלה דברים שכיסה עתיק יומין מאי ניהו טעמי תורה אמר רב כהנא משום רבי ישמעאל ברבי יוסי מאי דכתיב [1]למנצח מזמור לדוד זמרו למי שנוצחין אותו ושמח בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם בשר ודם מנצחין אותו ועצב אבל הקב"ה נוצחין אותו ושמח שנאמר [2]ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו אמר רב כהנא [מ]משום רבי ישמעאל בר' יוסי אמר ר"ש בן לקיש משום רבי יהודה נשיאה מאי דכתיב [3]וידי אדם מתחת כנפיהם ידו כתיב זה ידו של הקדוש ברוך הוא שפרוסה תחת כנפי החיות כדי לקבל בעלי תשובה [נ]מיד מדת הדין אמר רב יהודה אמר שמואל כל כסף וזהב שבעולם יוסף לקטו והביאו למצרים שנאמר [4]וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא אין לי אלא שבארץ מצרים ושבארץ כנען בשאר ארצות מנין תלמוד לומר [5]וכל הארץ באו מצרימה וכשעלו ישראל ממצרים העלוהו עמהן שנאמר [6]וינצלו את מצרים [ס]רב אסי אמר עשאוה כמצודה זו שאין בה דגן רבי שמעון [7] אמר במצולה שאין בה דגים והיה מונה עד רחבעם בא שישק מלך מצרים ונטלו מרחבעם [פ]שנאמר [7]ויהי בשנה החמישית למלך רחבעם עלה שישק מלך מצרים [על ירושלים] ויקח את אוצרות בית ה' ואת אוצרות בית המלך בא מצרים [ע]רב אסי אמר עשאוה כמצודה זו שאין בה דגן רבי שמעון [7] אמר במצולה שאין בה דגים והיה מונה עד רחבעם בא שישק מלך מצרים ונטלו מרחבעם [פ]שנאמר [7]ויהי בשנה החמישית למלך רחבעם עלה שישק מלך מצרים [על ירושלים] ויקח את אוצרות בית ה' ואת אוצרות בית המלך בא זרח מלך כוש ונטלו משישק בא אסא ונטלוהו מזרח מלך כוש ושיגרו [ק]להדרימון בן טברימון באו בני עמון ונטלום [ר]מהדרימון בן טברימון בא יהושפט ונטלו מבני עמון והיה מונה עד אחז בא סנחריב ונטלו מאחז בא חזקיה ונטלו מסנחריב והיה מונה עד צדקיה באו כשדיים ונטלוהו מצדקיה באו פרסיים ונטלוהו מכשדיים באו יוונים ונטלוהו מפרסיים באו רומיים ונטלוהו מיד יוונים ועדיין מונה ברומי: [פ]אמר רבי חמא [ש](בר) חנינא שלש מטמוניות הטמין יוסף במצרים אחת נתגלה לקרח ואחת נתגלה לאנטונינוס בן אסוירוס ואחת גנוזה לצדיקים לעתיד לבא [8]עושר שמור לבעליו לרעתו אמר רבי שמעון בן לקיש זו עשרו של קרח [ת](שנאמר) [9]ואת כל היקום אשר ברגליהם א"ר אלעזר זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו [ב]א"ר לוי משאוי שלש מאות פרדות לבנות היו מפתחות בית גנזיו של קרח וכולהו אקלידי וקליפי דגלדא: (דיא"ש אדי"ש כשד"ך מאוד"ך סימן) א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן [10]אודך כי עניתני אמר דוד אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה אמר ישי מאת ה' היתה זאת אמרו אחיו זה היום עשה ה' אמר שמואל אנא ה' אמר דוד ברוך הבא בשם ה' אמר ישי ברכנוכם מבית ה' אמר שמואל אל ה' ויאר לנו אמרו כולן אסרו חג בעבותים אמר שמואל אלי אתה ואודך אמר דוד אלהי ארוממך אמרו כולן: [ג]תנן התם מקום שנהגו לכפול

1. למנצח בנגינות מזמור לדוד:
2. ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית:
תהלים קו כג
3. וידי אדם מתחת כנפיהם על ארבעת רבעיהם ופניהם וכנפיהם לארבעתם:
יחזקאל א ח
4. וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא בארץ מצרים ובארץ כנען בשבר אשר הם שברים ויבא יוסף את הכסף ביתה פרעה:
בראשית מז יד
5. וכל הארץ באו מצרימה לשבר אל יוסף כי חזק הרעב בכל הארץ: בראשית מא נז
6. ויתן את חן העם בעיני מצרים וישאלום וינצלו את מצרים:
שמות יב לו
7. ויהי בשנה החמישית למלך רחבעם עלה שישק מלך מצרים על ירושלם:
מלכים א יד כה
8. יש רעה חולה ראיתי תחת השמש עשר שמור לבעליו לרעתו:
קהלת ה יב
9. ואשר עשה לדתן ולאבירם בני אליאב בן ראובן אשר פצתה הארץ את פיה ותבלע אתם ואת בתיהם ואת אהליהם ואת כל היקום אשר ברגליהם בקרב כל ישראל: דברים יא ו
10. אודך כי עניתני ותהי לי לישועה:
תהלים קיח כא

מוסף רש"י

**כמצודה זו שאין בה דגן.** לדך ליידי עופות מרוח דגן תחת מצודות כדי שיצאו עופות ונלכדין, וכשאין בה דגן אין עוף נופה אליה, כך ריקנו המצרים מכל ממונם. ויגלו כתרגומו ורוקנו (ברכות מ:). **כמצולה שאין בה דגים.** כמו מצולות יס, לשון כתוך המהום אין מגיעין דגים אלא על שפת הים, היכא דאיכא מזון (שם). **אקלידי.** מפתחות, **וקליפי.** מעשוים, **דגלדא.** כולם המפתחות והמנעולים של עור היו, ואעפ"כ היו שלש מאות פרדות טעונות. ל"א דגלדא לאורך אקים והמרלופין וכיסין של עור היו (סנהדרין קי:).

רבינו חננאל

יידי אדם מתחת כנפיהם ידו כתיב, ידו של הקב"ה שהיא פשוטה לקבל שבים מפני מדת הדין, כל אלו דברים פשוטין הן. ענין כל כסף שבעולם לקטו יוסף והביאו לפרעה, כשעלו ישראל ממצרים נטלוהו שעשו מצרים כמצולה שאין בה דגן איכא דאמרי כמצודה. **בא** שישק נטלו מרחבעם **בא** זרח נטלו משישק וכו'. **ואת כל היקום אשר ברגליהם,** זו עשרו של אדם שמעמידו על רגליו. א"ר לוי משאוי שלש מאות פרדות היו מפתחות גנזיו של קרח וכולהו אקלידי קלפי דגלדאי. **אמר** רבי יונתן אודך כי עניתני אמר דוד, אבן מאסו הבונים אמר ישי, מאת ה' היתה זאת אמרו אחיו, זה היום עשה ה' אמר שמואל.

לעזי רש"י

שרדור"א [שרידור"א]. מנעול.

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ה. וגשל, © כל הזכויות שמורות

**אבל לפניו מצוה לברך.** לפי מה שפירש (ב) לעיל דהפסוקים לא הוו הפסק וברכה אחרונה היא תמיד הראשונה לא יתכן כאן דאיך יברך לפניו ולא יחתום אחריו מהר"י: **אמר רב שלא יעקרו מחבורה לחבורה.** רב מוקי למתניתין דרי' יהודה דסבר דאין הפסח נאכל בשני מקומות ודכי אוקימנא סתמא פרק כילד צולין (לעיל ד' פו.) שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד אלו הופכין פניהם ואוכלין ואלו הופכין פניהם ואוכלין והשתא באמצע פירוש משום היכרא וכשהשתא עומד למזוג קופץ את פיו עד שמגיע אצל חבורתו ומוקי לה בגמרא כרבי יהודה והיינו דוקא בפסח אבל מצה לא אשכחן בשום דוכתא דליתסר בשתי מקומות ואי משום דאתקש לפסח להא על כרחין לא איתקש דאי לא תימא הכי ליפרך ממתני' דרב דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן הא אחר מצה מפטירין ולא מצי לשנויי כדמשני לשמואל דלגבי שני מקומות לא הוי רבותא פסח טפי ממצה אלא ודאי רב לא אייתי אלא בפסח והא דקאמרינן לקמן אביי הוה יתיב קמיה דרבה והוה קא מנמנם פי' הקונטרס לקמן אע"ג דלא הוי בזמן הפסח הא איתקש מצה לפסח ולא נהירא ובירושלמי מפרש לה גבי תענית דאמרינן פ"ק דתענית יש אסור לאכול ולא שנו אלא יש ממש אבל מתנמנם לא ורבה הוה מתנמנם ובעי למיסר בתר הכי וקמייתי ראיה מפסח דכי היכי דפסח לא חשיב נמנוס בעלמא כשיבה מעליא לענין שני מקומות ה"נ לא חשיב נמנוס לענין תענית דלמתר לאיתקורי באכילה בתר כי:

בראשונה

[א] לכפול יכפול לפשוט יפשוט לברך אחריו יברך הכל כמנהג המדינה אמר אביי [ב] לא שנו אלא לאחריו אבל לפניו [מצוה] לברך [ג] רא"ר יהודה אמר שמואל כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן [ד] מאי משמע דהאי עובר לישנא דאקדומי הוא א"ר נחמן בר יצחק דכתיב [1] וירץ אחימעץ דרך הככר ויעבור את הכושי אביי אמר מהכא [2] והוא עבר לפניהם איכא דאמרי מהכא [3] ויעבור מלכם לפניהם וה' בראשם תניא [ה] רבי כופל בה דברים רבי אלעזר בן פרטא מוסיף בה דברים מאי מוסיף אמר אביי מוסיף לכפול מאודך למטה דרש רב עוירא זימנין א"ל משמיה דרב [ו] וזימנין א"ל משמיה דרב [ז] (אשי) מאי דכתיב [4] ויגדל הילד ויגמל עשות סעודה לצדיקים ביום שיגמל חסדו לזרעו של יצחק לאחר שאוכלין ושותין נותנין לו לאברהם אבינו כוס של ברכה לברך ואומר להן איני מברך שיצא ממני ישמעאל אומר לו ליצחק בטל וברך אומר להן איני מברך שיצא ממני עשו אומר לו ליעקב בטל וברך אומר להם איני מברך שנשאתי שתי אחיות בחייהן שעתידה תורה לאוסרן עלי אומר לו למשה בטל וברך אומר להם איני מברך שלא זכיתי ליכנס לארץ ישראל לא בחיי ולא במותי אומר לו ליהושע בטל וברך אומר להן איני מברך שלא זכיתי לבן דכתיב יהושע בן נון [5] נון בנו יהושע בנו אומר לו לדוד בטל וברך אומר להן אני אברך ולי נאה לברך שנאמר [6] כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא: **מתני'** [ח] אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן: **גמ'** מאי אפיקומן אמר רב שלא יעקרו מחבורה לחבורה ושמואל אמר כגון [ט] אורדיליאי לי וגוזלייא לאבא ורב חנינא בר שילא ורבי יוחנן [י] (אמר) כגון תמרים קליות ואגוזים תניא כוותיה דרבי יוחנן אין מפטירין אחר הפסח כגון תמרים קליות ואגוזים אמר רב יהודה אמר שמואל [יא] אין מפטירין אחר מצה אפיקומן תנן אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן אחר הפסח הוא דלא אבל לאחר מצה מפטירין לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא אחר מצה דלא נפיש טעמייהו אבל לאחר הפסח דנפיש טעמיה ולא מצי עבוריה ליה לן בה קמשמע לן נימא מסייע ליה [יב] הסופגנין והדובשנין והאיסקריטין אדם ממלא כריסו מהן ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה באחרונה אין בראשונה

חבורות ואין האוכל אוכל הפסח בשני מקומות. והך מילתא דרב אוקמיה התם בשעת אכילה אבל לאחר אכילה יכול לעיקר לומר הלל בחבורה אחרת ולא קפיד אלא לאכול דברים אחרים במקומן הראשון שרי רב ובלבד שלא יעקור לאוכלן עם חבורה אחרת. והיינו דפליג עליה שמואל ורבי יוחנן ואמרי כל דבר אסור לאכול אפילו בחבורתו ראשונה וליכא לפרושי שלא יעקרו מחבורה לחבורה דלאחר שאכלו קצת מן הפסח לא יאכלו ממנו בחבורה אחרת דהא סתם לן תנא בכילד צולין (שם) וכשהשתא עומד למזוג קופץ את פיו עד שמגיע אצל חבורתו ותני סתמי למה ולרב הכי משמע ליה דאפיקומן אפיקו מייהו הוצאתו לכיסא מכאן ואילך ואוכל במקום אחר: **כגון אורדיליאי לי וגוזלייא לאבא.** לרב. דשמואל הוה רגיל לאכול בקיטון סעודה כמהין ופטריות ורב רגיל לאכול אחר סעודתו גוזלות. ולשון אפיקומן הוצאתו והכניסו מיני מתיקה. ואתא שמואל למימר דלא מיבעיא שלא יעקור מחבורתו לחבורה אסור לאכול כלום אחר הפסח שלא יאכל ממנו טעם הפסח ולפי שדינו ליאכל בסוף על השבע וכן כל קרבנות דלכתיב (במדבר יח) למשחה לגדולה לדרך שהמלכים אוכלין (ב): **אבא.** כך שמו של רב אלא בכבוד קורין אותו רב בבבל הכי כמו שקורין לרבי יהודה הנשיא בארץ ישראל רבינו וכן מוכיח בשחיטת חולין (דף קא:) דאמרי' מאן ריש סידרא בבבל אבא אריכא ורבא מייתי שהיה רב אריך בדורו דלאמרינן במסכת נדה (דף כד:). ורבי יוחנן כשמואל שבירא ליה אלא שהיה רגיל באלו בקיטון סעודה: **אין מפטירין אחר המצה אפיקומן.** שצריך לאכול מצה בגמר הנאכלת עם הפסח שלא יאכל אחר המצה הנאכלת עם הפסח וזו היא מצה הבלועה שאנו אוכלין באחרונה לשם חובת מצה אותה שנאחר אכילה. ועל כרחינו אנו מברכין על אכילת מצה בראשונה (הוא"ל ו) [אע"פ שאינה] באה לשם חובה כדאמר רב חסדא לעיל (דף קטו.) גבי מרור דלאחר שמילא כריסו הימנו היאך חוזר ומברך עליו הכי נמי גבי מצה הלכך (ג) תרוייהו מברך בראשונה והדר אכיל מצה באחרונה בלא ברכה אבל לא מרור דלאו חובה הוא: בראשונה

**רשב"ם**

**נלפול.** את ההלל: **כופל בה דבריס.** מעט היה כופל מברוך הבא ולמטה: **מאודך ולמטה.** ולי נראה משום כבוד יסי ושמואל ודוד ואחיו שאמרו מאודך ולמטה כדאמרן לעילא (ד) כופלין אותו יש לשונות אחרות ולא נהירא: **ולא במותי.** שנקבר מול בית פעור ולא זכו עצמותיו ליכנס בארץ בעצמות יוסף שנקברו בארץ דכתיב (יהושע כד) ואת עצמות יוסף קברו בשכם והיינו דכתיב (דברים ד) כי אנכי מת בארץ הזאת בחולה לארץ אינני עובר את הירדן אפילו לאחר מיתה לא יעברו עצמותי את הירדן: **נון בנו יהושע בנו.** ממשפחת אפרים חשיב בדברי הימים עד יהושע ולא משכח קרא ברא ליהושע: **מתני' מפטירין.** לשון הנפטר מחבירו (ה). כלומר כשנפטרין מן הסעודה אין מסיימין אותה באפיקומן ובגמרא מפרש: **גמ' אמר רב שלא יעקרו מחבורה לחבורה.** אחר שאכלו הפסח בחבורה לא יצאו לא יעקרו לחבורה אחרת אלא אם כן יצאו בחבורה אחת ולא יפרוש אדם מחבורה אחת לחבורה אחרת אלא אם כן יצאו כולם ביחד ולא יפרוש אדם מחבורה אחת לחבורה אחרת אלא אם כן יצאו כולם ביחד. **אורדיליאי לי.** כלומר כשנפטרין מן הסעודה מביאין מיני המתיקה: **גמ' אורדיליאי לי.** כגון אני שרגיל לאכול כמהין ופטריות לאחר סעודתי: **וגוזליא לאבא.** לרב שהיה רגיל לאכול גוזלים לאחר סעודתו. ולשון אפיקומן הוצאתו לכיסא מכאן ואילך ואוכל במקום אחר: **כגון אורדיליאי לי וגוזליא לאבא.** לרב. דשמואל הוה רגיל לאכול בקיטון סעודה כמהין ופטריות ורב רגיל לאכול אחר סעודתו גוזלות. ולשון אפיקומן הוצאתו והכניסו מיני מתיקה. ואתא שמואל למימר דלא מיבעיא שלא יעקור מחבורתו לחבורה אחרת אלא אפילו בחבורתו אסור לאכול כלום אחר הפסח שלא יאכל ממנו טעם הפסח ולפי שדינו ליאכל בסוף על השבע וכן כל קרבנות דלכתיב (במדבר יח) למשחה לגדולה לדרך שהמלכים אוכלין: **אבא.** כך שמו של רב אלא בכבוד קורין אותו רב בבבל הכי כמו שקורין לרבי יהודה הנשיא בארץ ישראל רבינו וכן מוכיח בשחיטת חולין (דף קא:) דאמרי' מאן ריש סידרא בבבל אבא אריכא ורבא מייתי שהיה רב אריך בדורו דלאמרינן במסכת נדה (דף כד:). ורבי יוחנן כשמואל שבירא ליה אלא שהיה רגיל באלו בקיטון סעודה: **אין מפטירין אחר המצה אפיקומן.** שצריך לאכול מצה בגמר הנאכלת עם הפסח בכריכה. וזו היא מצה הבלועה שאנו אוכלין באחרונה לשם חובה ועל כרחינו אנו מברכין על אכילת מצה בראשונה אע"פ שאינה לשם חובה כדאמר רב חסדא לעיל (ו) גבי מרור דלאחר שמילא כריסו ממנו היאך חוזר ומברך עליו הלכך מברך אתרוייהו בריש אכילה אכל מצה באחרונה ואחר אותה מצה אין נפטרין ממנה בחמילת דבר אחר אבל אלא לשבח טעמה. ומצה בזמן הזה מיירי בליכא פסח בהדיה דאי בזמן דאיכא פסח הא בהדיה תנן אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן והיינו אחר פסח ומצה הנאכלת עמו: **אחר הפסח הוא דלא.** אכיל בזמן דאיכא פסח דאין אוכלין אפיקומן אחר הפסח והמצה שעמו: **אחר מצה.** בלא פסח מפטירין: **סופגני.** רקיקין העשויין כספוג מתוך שעיסתן רכה אין תורת לחם עליהן ואנן בעינן לחם דכתיב (דברים טז) לחם עוני: **דובשנין.** מטוגנין בשמן ודבש ואינו לחם עוני אלא לחם עשיר: בראשונה

**נלפול.** כל ההלל: **כופל דבריס.** מעט היה כופל כגון מברוך הבא ולמטה: **נון בנו וגו'.** ממשפחת אפרים בן יוסף חשיב ואזיל עד יהושע ולא משכח ברא ליהושע: **מתני' מפטירין.** לשון הנפטר מחבירו (ה). כשנפטרין מן הסעודה מביאין מיני המתיקה: **גמ' אורדיליאי לי.** כגון אני שרגיל לאכול כמהין ופטריות לאחר סעודתי: **וגוזליא לאבא.** לרב שהיה רגיל לאכול גוזלים לאחר סעודתו. ולשון אפיקומן הוצאתו והכניסו מיני מתיקה: **אין מפטירין אחר מצה אפיקומן.** שצריך לאכול מצה בגמר הנאכלת עם הפסח וזו היא מצה הבלועה שאנו אוכלין באחרונה לשם חובת מצה אותה שנאחר אכילה. ועל כרחינו אנו מברכין על אכילת מצה בראשונה (הוא"ל ו) [אע"פ שאינה] באה לשם חובה כדאמר רב חסדא לעיל (דף קטו.) גבי מרור דלאחר שמילא כריסו הימנו היאך חוזר ומברך עליו הכי נמי גבי מצה הלכך (ג) תרוייהו מברך בראשונה והדר אכיל מצה באחרונה בלא ברכה אבל לא מרור דלאו חובה הוא: בראשונה

**רשב"ם**

**נלפול.** את ההלל: **כופל בה דבריס.** מעט היה כופל מברוך הבא ולמטה: **מאודך ולמטה.** ולי נראה משום כבוד יסי ושמואל ודוד ואחיו שאמרו מאודך ולמטה כדאמרן לעילא (ד) כופלין אותו יש לשונות אחרות ולא נהירא: **ולא במותי.** שנקבר מול בית פעור ולא זכו עצמותיו ליכנס בארץ בעצמות יוסף שנקברו בארץ דכתיב (יהושע כד) ואת עצמות יוסף קברו בשכם והיינו דכתיב (דברים ד) כי אנכי מת בארץ הזאת בחולה לארץ אינני עובר את הירדן אפילו לאחר מיתה לא יעברו עצמותי את הירדן: **נון בנו יהושע בנו.** ממשפחת אפרים חשיב בדברי הימים עד יהושע ולא משכח קרא ברא ליהושע: **מתני' מפטירין.** לשון הנפטר מחבירו (ה). כלומר כשנפטרין מן הסעודה אין מסיימין אותה באפיקומן ובגמרא מפרש: **גמ' אמר רב שלא יעקרו מחבורה לחבורה.** אחר שאכלו הפסח בחבורה לא יצאו לא יעקרו לחבורה אחרת אלא אם כן יצאו בחבורה אחת ולא יפרוש אדם מחבורה אחת לחבורה אחרת אלא אם כן יצאו כולם ביחד ולא יפרוש אדם מחבורה אחת לחבורה אחרת אלא אם כן יצאו כולם ביחד. **אורדיליאי לי.** כלומר כשנפטרין מן הסעודה מביאין מיני המתיקה: **גמ' אורדיליאי לי.** כגון אני שרגיל לאכול כמהין ופטריות לאחר סעודתי: **וגוזליא לאבא.** לרב שהיה רגיל לאכול גוזלים לאחר סעודתו. ולשון אפיקומן הוצאתו והכניסו מיני מתיקה. ואתא שמואל למימר דלא מיבעיא שלא יעקור מחבורתו לחבורה אחרת אלא אפילו בחבורתו אסור לאכול כלום אחר הפסח שלא יאכל ממנו טעם הפסח ולפי שדינו ליאכל בסוף על השבע וכן כל קרבנות דלכתיב (במדבר יח) למשחה לגדולה לדרך שהמלכים אוכלין: **אבא.** כך שמו של רב אלא בכבוד קורין אותו רב בבבל הכי כמו שקורין לרבי יהודה הנשיא בארץ ישראל רבינו וכן מוכיח בשחיטת חולין (דף קא:) דאמרי' מאן ריש סידרא בבבל אבא אריכא ורבא מייתי שהיה רב אריך בדורו דלאמרינן במסכת נדה (דף כד:). ורבי יוחנן כשמואל שבירא ליה אלא שהיה רגיל באלו בקיטון סעודה: **אין מפטירין אחר המצה אפיקומן.** שצריך לאכול מצה בגמר הנאכלת עם הפסח בכריכה. וזו היא מצה הבלועה שאנו אוכלין באחרונה לשם חובה ועל כרחינו אנו מברכין על אכילת מצה בראשונה אע"פ שאינה לשם חובה כדאמר רב חסדא לעיל (ו) גבי מרור דלאחר שמילא כריסו ממנו היאך חוזר ומברך עליו הלכך מברך אתרוייהו בריש אכילה אכל מצה באחרונה ואחר אותה מצה אין נפטרין ממנה בחמילת דבר אחר אבל אלא לשבח טעמה. ומצה בזמן הזה מיירי בליכא פסח בהדיה דאי בזמן דאיכא פסח הא בהדיה תנן אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן והיינו אחר פסח ומצה הנאכלת עמו: **אחר הפסח הוא דלא.** אכיל בזמן דאיכא פסח דאין אוכלין אפיקומן אחר הפסח והמצה שעמו: **אחר מצה.** בלא פסח מפטירין: **סופגני.** רקיקין העשויין כספוג מתוך שעיסתן רכה אין תורת לחם עליהן ואנן בעינן לחם דכתיב (דברים טז) לחם עוני: **דובשנין.** מטוגנין בשמן ודבש ואינו לחם עוני אלא לחם עשיר: בראשונה

## עין משפט נר מצוה

קה א מיי' פ"ג מהל' מעשה הלכה יא טוש"ע א"ח סימן תכב סעיף ג:

קו ב ג מיי' פ"ח מהל' מלה הלכה ט וש"ע שם הל' יא] ממנ עפון עפ טוש"ע א"ח סי' תעח סעיף ח:

## תורה אור השלם

1. ויהי מה ארוץ ויאמר לו רוץ ויָרץ אחימעץ דרך הככר ויעבר את הכושי: שמואל ב יח כג
2. והוא עבר לפניהם וישתחו ארצה שבע פעמים עד גשתו עד אחיו: בראשית לג ג
3. עלה הפרץ לפניהם פרצו ויעברו שער ויצאו בו ויעבר מלכם לפניהם וי"י בראשם: מיכה ב יג
4. ויגדל הילד ויגמל ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק: בראשית כא ח
5. נון בנו יהושע בנו: דברי הימים א ז כז
6. כוס ישועות אשא ובשם יי אקרא: תהלים קטז יג

## רבינו חננאל

תנן התם מקום שנהגו לכפול יכפול לפשוט ישפשוט לברך אחריו יברך. תניא ר' כופל בה דברים ר' אלעזר בן פרטא מוסיף]. מאי היא מוסיף, לכפול מאודך ולמטה. ענין שגומל הקב"ה חסד לזרע יצחק אחר שאוכלין ושותין אומר' לאברהם טול ברך אומר איני מברך שיצא ממני ישמעאל וכו', עד נותנין לדוד ואומר אני אברך ולי נאה לברך שנאמר כוס ישועות אשא וגו'. אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. מאי אפיקומן, רב אמר שלא יעקרו מחבורה זו ויאכלו פסח בחבורה אחרת, ושמואל אמר שלא יאכלו אחר הפסח אפילו באותה חבורה, כגון קליות ואגוזים וכיוצא בהם, וכל שכן בשר וכיוצא בו שמפיג מתוך פיהם ומפכחין טעמו של פסח. תניא כוותיה דרבי יוחנן אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כגון קליות ואגוזין. אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל אין מפטירין אחר מצה אפיקומן. ואקשינן עליה והא אנן לא תנן אלא אין מפטירין אחר הפסח, הא אחר מצה מפטירין. ופרקינן לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא מצה דלא נפיש טעמה ואתי טעמה דהני לפכוחי דמצה. אלא פסח דנפיש טעמיה ולא אתו הני מפכחי טעמיה אימא מפטירין אחר הפסח קמ"ל דאין מפטירין. נימא מסייע ליה, הסופגנין והדובשנין והאסקר[ר]יטין אדם ממלא כריסו מהם ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה. דיקינן מינה מדקתני באחרונה, ש"מ אין מפטירין אחר מצה אפיקומן.

## מסורת הש"ס

(א) סוכה לט. מגילה כא:, (ב) לעיל ז: מנחות לה:, (ג) נדה סג:[ג], (ד) [סוכה לט. תוס' ד"ה], (ה) [ל"ל דרב אמיי], (ו) [ל"ל אמיי], (ז) לעיל פו., (ח) [ברכות מז.], (ט) [ל"ל אמרין], (י) [תוספפתא פ"י ה"ח], (יא) [תוספפתא פ"ב ה"יג], (יב) [ברכות סד.], (יג) [ע"א], (יד) [ברכות סד.], (טו) [סוטה טו.], (טז) [דף קטו.], (יז) [קד: תוס' חוק],

## הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אין מפטירין וכו' הלכך אתרוייהו:

## מוסף רש"י

לכפול. כל פסוק ופסוק, ונהגו כן מפני שיש פרשה סגולה כפולה, הודו תחלה וסוף, יאמר גם אשרה פעמים, קולאמי יה עניני במלחמה יה, ה' לי ה' לי, טוב לחסות טוב לחסות, בכנויי קבוני, דחה דחיתני, ויהי לי לישועה קול רנה וישועה, ימין ה' ימין ה', לא אמות ולמות לא אמות, פתחו לי שערי זה השער וגו', אבן מאודך ולמטה אינו כפול, והייתו דאמרינן (סוכה לט.) מוסיף לכפול מאודך ולמטה (שם לח.). **עובר.** קודם (לעיל ז:), **ויעבר את הכושי.** ויקדם את הכושי (מגילה כא.) קדמו לרוץ לפניו (סוכה לט.). **כופל בה דברים.** מאות והללוה (שם). **מוסיף בה דברים.** בהלל מוסיף לכפול על כפלתו של רבי (שם). מאודך למטה. דלפרשיות נעיל, שכל הממומור כפול מרלאמו ועד כלן (שם). אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. כהסגיע זמנו להפקיר מן הסעודה, דהייגו אחר הפסח שהוא האוכל באחרונה על השובע, שכן חובת כל הקרבנות לדקיימא לן (חולין קנב:) למשחה לגדולה כדרך שהמלכים אוכלין, אין נפטרין על ידי אפיקומן (לעיל פו.). **אין מפטירין אחר המצה אפיקומן.** לעיל דף פו.). **כגון אורדיליא לי וגוזליא לאבא.** שמואל חביבין עליו אורדליא בקטנה סעודה והן ממהין ופטריות, ולרב היו חביבין גוזלות, ושמואל היה קורה לרב אבא לכבודו (ברכות מז.) כלומר אין רשאין ליפטר בדבר אחר מתוך סעודתו ולומר אפיקומן, כלומר הוציאו והביאו מיני מתיקה, אלא בקיטון הסעודה, שלא להפקיע טעם פסח ומצה, ד"א אפיקומן לשון יוני כלום שום דבר, מפי ר' קלונימוס אים רומי (מידור רש"י ס"ר שצא).

**ברלשונה לא.** דאין אדם רשאי לאכול כלום אחר מצת חובה: **מה שביעי רשות.** דכתיב[ב] וביום השביעי עצרת לה׳ אלהיך משום שהרי הוציאו מן הכלל אף ששת ימים רשות יכול לאכול בשר בלא לחם או להתענות: **מתני׳ רוקם לא יאכלו.** אם התחילו בראשונה לא לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא בראשונה דקאכיל לתיאבון אבל באחרונה דילמא אתי למיכל [א]אבילה גסה אימא לא קמ״ל מר זוטרא מתני הכי אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל מפטירין אחר המצה אפיקומן נימא מסייע ליה אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן אחר הפסח דלא אבל אחר מצה מפטירין לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא אחר מצה דלא נפיש טעמיה אבל לאחר פסח אימא לא קמ״ל מיתיבי הסופגנין והדובשנין והאיסקרימין אדם ממלא כריסו מהן ובלבד שיאכל (אכילת) כזית מצה באחרונה באחרונה אין בראשונה לא לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא בראשונה דקאכיל לתיאבון אבל באחרונה דאתי למיכלה אכילה גסה אימא לא קמ״ל: אמר רבא [ג]מצה בזמן הזה דאורייתא [2]ומרור דרבנן ומאי שנא מרור דכתיב [1]על מצות ומרורים [ד]בזמן דאיכא פסח יש מרור ובזמן דליכא פסח ליכא מרור מצה נמי הא כתיב על מצות ומרורים [ה] מצה מיהדר הדר ביה קרא [2]בערב תאכלו [ו] מצות [3]ורב אחא בר יעקב אמר אחד זה ואחד זה דרבנן אלא הכתיב בערב תאכלו מצות ההיא [3]מיבעי ליה לטמא ושהיה בדרך רחוקה דס״ד אמינא כיון דפסח לא אכלי מצה ומרור נמי לא ניכול קמ״ל ורבא אמר לך טמא ושהיה בדרך רחוקה לא צריך קרא דלא גרעי מערל ובן נכר דתניא [3]כל ערל לא יאכל בו [ז]בו אינו אוכל אבל אוכל במצה ומרור ואידך [ח]כתיב בהאי וכתיב בהאי וצריכי תניא כוותיה דרבא [4]ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לה׳ אלהיך [ט]מה שביעי רשות אף ששת ימים רשות מאי טעמא הוי דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא יכול אף לילה הראשון רשות תלמוד לומר על מצות ומרורים יאכלוהו אין לי אלא בזמן שבית המקדש קיים בזמן שאין בית המקדש קיים מנין ת״ל בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חובה: **מתני׳** [י]ישנו מקצתן יאכלו כולן לא יאכלו

**ברלשונה לא.** פי׳ ברלשונה בלא אחרונה לא כגון דלית ליה אלא כזית מצה ואז לא דטוב לאוכלו על השובע ולהיות טעם מצה בפיו אבל ודאי אי אית ליה מצה לכל סעודתו טוב לו לאכול מצה בתחלה לתיאבון ולברך עליה ואח״כ בגמר סעודתו יאכל כזית מצה ויהיה טעם מצה בפיו ועיקר מצוה על הרלשונה שהיא באה לתיאבון וגם יהא לבסוף טעם מצה בפיו באותו כזית אחרון ואפילו אם עיקר מצוה באחרונה אין זה תימה אם אנו מברכין על הרלשונה כדי לפטור המצה של אחרונה שהרי אין לברך על האחרונה משום שלאחר שמילא כריסו הוא אבל יכול הוא לברך על הרלשונה ותיפטר האחרונה שהיא עיקר המצוה כדפרישית לעיל[ב] לרב חסדא גבי תרי טיבולי דמרור וכן ל״ל להגל שהיה כורך מצה ופסח בסוף הסעודה והכי הוי אכיל מצה דאורייתא אם כן בתחלת סעודה היה מברך על המצה ואוכל דמוועלת אותה ברכה לברכת מצה עם הפסח שבסוף ומיהו להגל פירוש׳ דלעיל לרב חסדא בעי לאוז שהיה כורך מצה ופסח בסוף הסעודה והכי הוי אכיל מצה דאורייתא אם כן בתחלת סעודה היה מברך על המצה ואוכל דמוועלת אותה ברכה לברכת מצה עם הפסח שבסוף ומיהו להגל שהיה כורך מצה ופסח בסוף הסעודה והכי הוי אכיל מצה דאורייתא אם כן בתחלת סעודה היה מברך על המצה ואוכל דמוועלת אותה ברכה לברכת מצה עם הפסח שבסוף ומיהו לאחר פסח אימא לא קמ״ל מיתיבי הסופגנין והדובשנין והאיסקרימין אדם ממלא כריסו מהן ובלבד שיאכל (אכילת) כזית מצה באחרונה באחרונה אין בראשונה לא לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא בראשונה דקאכיל לתיאבון אבל באחרונה דאתי למיכלה אכילה גסה אימא לא קמ״ל: אמר רבא [ג]מצה בזמן הזה דאורייתא [2]ומרור דרבנן ומאי שנא מרור דכתיב [1]על מצות ומרורים [ד]בזמן דאיכא פסח יש מרור ובזמן דליכא פסח ליכא מרור מצה נמי הא כתיב על מצות ומרורים [ה] מצה מיהדר הדר ביה קרא [2]בערב תאכלו [ו] מצות [3]ורב אחא בר יעקב אמר אחד זה ואחד זה דרבנן אלא הכתיב בערב תאכלו מצות ההיא [3]מיבעי ליה לטמא ושהיה בדרך רחוקה דס״ד אמינא כיון דפסח לא אכלי מצה ומרור נמי לא ניכול קמ״ל ורבא אמר לך טמא ושהיה בדרך רחוקה לא צריך קרא דלא גרעי מערל ובן נכר דתניא [3]כל ערל לא יאכל בו [ז]בו אינו אוכל אבל אוכל במצה ומרור ואידך [ח]כתיב בהאי וכתיב בהאי וצריכי תניא כוותיה דרבא [4]ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לה׳ אלהיך [ט]מה שביעי רשות אף ששת ימים רשות מאי טעמא הוי דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא יכול אף לילה הראשון רשות תלמוד לומר על מצות ומרורים יאכלוהו אין לי אלא בזמן שבית המקדש קיים בזמן שאין בית המקדש קיים מנין ת״ל בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חובה: **מתני׳** [י]ישנו מקצתן יאכלו כולן לא יאכלו

**לא יאכל בו בו אינו אוכל.** אין לפרש בו אינו מייב לאכול דהא ולדאי מייב לאכול דהא מייב בכל המצות אלא שאינו רוצה ונראה לפרש דמייירי בישראל מומר בשעת שחיטה וחזר ושבה תשובה וקאמר אף על גב דישראל מעליא הוא כיון שלא נמנה עליו בשעת שחיטה שוב אינו אוכל בו אבל אוכל הוא במצה ובמרור וערל היינו שמתו אחיו מחמת מילה ומייב בכל המצות ומקיים כולן אלא שאינו בפסח ופפרק מי שהיה טמא (לעיל דף לו.) גרס תרוייהו כל ערל לא יאכל בו כל בן נכר לא יאכל בו למה לי ומשני לריכי דאי אתמר ערל משום דמאיס כו׳ לכאורה משמע דאיטעריך גופיה דקא ולא נהיא דלמה לי לריכותא אפילו דמו להדדי לגמרי וכי מזהירין מן הדין פשיטא דתרוייהו לריכי למכתב אלא אדיוקא דקראי קאי דדייקינן בו הוא דאינו אוכל אבל אוכל הוא במצה ובמרור קיימא הך לריכותא והכי מיפרשא התם לריכא דאי אשמעינן לגומר תרוייהו לריכי לדיוקא דקרא אבל אוכל הוא במצה ובמרור דאי אשמעינן ערל משום דלבו לשמים אבל בן נכר אימא לא ואי אשמעינן בן נכר משום דלא מאיס אבל ערל אימא לא ואף על גב דגמרא לא קאמר הכי ליכא למיחש שלא בא להשמיענו אלא אחדוקים זה מזה והוי כאילו לריכי לגופייהו וכוותה אשכחן בפ״ק דע״ז (דף ג.) גבי ושלח דמשמע שן ומשמע רגל כו׳: (שייך לעיל) **רב אחא בר יעקב אמר אחד זה ואחד זה מדרבנן.** ל״ע בהיא סוגיא דפרק כל שעה (לעיל דף כח:) דמשמע בין לר׳ יהודה בין לר״ש סבירא להו דאורייתא [ט] מר נפקא לן מעליו מדכתיב שבעת ימים תאכל עליו מצות דעליו מיותר לומר דעליו של פסח הוא חייב לאכול מצות ומר נפקא לן מבערב תאכלו מצות כדרבא ול״ל דהיא פלוגתא אליבא דרבא ולא כרב אחא בר יעקב ומ״מ תימה לדבי יהודה מלריך קרא לטמא ושהיה בדרך רחוקה וערל ובן נכר כסברת רב אחא בר יעקב דלית הילכתא כוותיה ואנן קיימא לן [ט] כדבי יהודה לגבי רבי שמעון: מלא

**באחרונה אין בראשונה לא.** פי׳ ברלשונה בלא אחרונה לא עיין מה שכתבתי לעיל דף לו. אם לפרש בו אינו מייב לאכול דהא ולדאי מייב לאכול דהא מייב בכל המצות אלא שאינו רוצה ונראה לפרש דמייירי בישראל מומר בשעת שחיטה וחזר ושבה תשובה וקאמר אף על גב דישראל מעליא הוא כיון שלא נמנה עליו בשעת שחיטה שוב אינו אוכל בו אבל אוכל הוא במצה ובמרור וערל היינו שמתו אחיו מחמת מילה ומייב בכל המצות ומקיים כולן אלא שאינו בפסח ופפרק מי שהיה טמא (לעיל דף לו.) גרס תרוייהו כל ערל לא יאכל בו כל בן נכר לא יאכל בו למה לי ומשני לריכי דאי אתמר ערל משום דמאיס כו׳ לכאורה משמע דאיטעריך גופיה דקא ולא נהיא דלמה לי לריכותא אפילו דמו להדדי לגמרי וכי מזהירין מן הדין פשיטא דתרוייהו לריכי למכתב אלא אדיוקא דקראי קאי דדייקינן בו הוא דאינו אוכל אבל אוכל הוא במצה ובמרור קיימא הך לריכותא והכי מיפרשא התם לריכא דאי אשמעינן לגומר תרוייהו לריכי לדיוקא דקרא אבל אוכל הוא במצה ובמרור דאי אשמעינן ערל משום דלבו לשמים אבל בן נכר אימא לא ואי אשמעינן בן נכר משום דלא מאיס אבל ערל אימא לא ואף על גב דגמרא לא קאמר הכי ליכא למיחש שלא בא להשמיענו אלא אחדוקים זה מזה והוי כאילו לריכי לגופייהו וכוותה אשכחן בפ״ק דע״ז (דף ג.) גבי ושלח דמשמע שן ומשמע רגל כו׳: **רב אחא בר יעקב אמר אחד זה ואחד זה מדרבנן.** ל״ע בהיא סוגיא דפרק כל שעה (לעיל דף כח:) דמשמע בין לר׳ יהודה בין לר״ש סבירא להו דאורייתא [ט] מר נפקא לן מעליו מדכתיב שבעת ימים תאכל עליו מצות ומר נפקא לן מבערב תאכלו מצות כדרבא ול״ל דהיא פלוגתא אליבא דרבא ולא כרב אחא בר יעקב דלית הילכתא כוותיה ואנן קיימא לן [ט] כדבי יהודה לגבי רבי שמעון: מלא

מצות ומרורים. אין לי אלא בזמן שבית המקדש קיים אין בית המקדש קיים מנין ת״ל בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חובה. וקיימא לן כרבה דמצה דאורייתא ומרור בזמן הזה דרבנן. **מתני׳** ישנו מקצתן יאכלו, כלן לא יאכלו, נתנמנמו יאכלו.

## מסורת הש״ס

ב) [לעיל קטו. קטז:], ג) [לעיל קטז:], ג) לעיל כח:, ד) שם ולף לו., ה) [לעיל כח: ע״ש], ו) מכילתא בא פרשה ח, ז) [דברים טז], ח) [מקומות. עי׳ בפי׳ הרשב״ם דסכי מוכחא], ט) [דברים טז], י) [שם], כ) [קטו. בד״ה והדר], ל) [לעיל ט.], מ) מר נפקא ליה כל״ל וכל״ל גם בסמוך. רש״ת], נ) [עיריוכין מו:].

## הגהות הב״ח

(א) גמ׳ ומרוריס יאכלוהו בזמן דאיכא: (ב) שם ומרוריס יאכלוהו מלה מיהדר: (ג) שם הדר ביה קרא בערב תאכלו. נ״ב ל״ע בתוס׳ פ״ק דקידושין דף לו ע״ב ד״ה מוסב וכד״ה בזמן משמע דגרסינן הכא קרא דבכל מוסבותיהם תאכלו מצות וע״ש וכן הקשו תוס׳ לעיל דף כח ע״ב: (ד) רש״י ד״ה כולם לא וכו׳ אם ישנו כולם אחר שני כוסות הראשונים שלאחר הסידור לכוסות האחרונים הפסק סעודה הוא לא יאכלו הס״ד:

## מוסף רש״י

לטמא ושהיה בדרך רחוקה. שאע״פ שאינו עושה פסח חייב באכילת מצה (לעיל כח:). מצה ומרור נמי לא ניכול. לא נתחייב (שם). ערל. שמתו אחיו ממחמת מילה (שם). בן נכר. מי שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים ולא לכל התורה (שם). כתיב בהאי. ערל וכן נכר וכתיב טמא ושהיה בדרך רחוקה לילכול מצות, ואף על גב דמצי עליף מייתי הלכך אינטריך היקישא לקוטנו חובה. ומקבלי אחריי טובא כגון שבעת ימים מצות תאכלו, וכגון מצות יאכל את שבעת הימים, לא נפקא לן קבועות חובה, דהנהו לאו חובה ניהו אלא מצות יאכל ולא ממק, ואם רצה ליתן שלא ממתן ושלא ממצה הרשות בידו, ומדע דהא בכולהו כתיב את שבעת הימים וחובה מצה אינו אלא ליום הראשון כדילפינן, אבל מהכוא קרא נפקא לן חובה ליום הראשון ומדכתיב לחיקשא גבי פסח וכדכתיב תאכל עליו מצות כי פסח ליום הראשון, אף היקישא שלא בזמן פסח ליום ראשון לקוטנו ואהני היקישא לקוטנו חובה בזמן הזה ואהני עליו למימרא דקבועה חובה דהיקישא לא לכל שבעה אלא ליום הראשון (שם). מה שביעי רשות אף ששת ימים רשות. לפי שהשביעי בכלל שבעת ימים תאכל מצות ולא מן הכלל, ללמד שאינה אפילו דמו להדדי לגמרי וכי מזהירין מן הדין פשיטא דתרוייהו לריכי למכתב אלא אדיוקא דקראי קאי דדייקינן בו הוא דאינו אוכל אבל אוכל הוא במצה ובמרור קיימא הך לריכותא והכי מיפרשא התם לריכא דאי אשמעינן לגומר תרוייהו לריכי לדיוקא דקרא אבל אוכל הוא במצה ובמרור דאי אשמעינן ערל משום דלבו לשמים אבל בן נכר אימא לא ואי אשמעינן בן נכר משום דלא מאיס אבל ערל אימא לא ואף על גב דגמרא לא קאמר הכי ליכא למיחש שלא בא להשמיענו אלא אחדוקים זה מזה והוי כאילו לריכי לגופייהו וכוותה אשכחן בפ״ק דע״ז (דף ג.) גבי ושלח דמשמע שן ומשמע רגל כו׳: (שייך לעיל) **רב אחא בר יעקב אמר אחד זה ואחד זה מדרבנן.** ל״ע בהיא סוגיא דפרק כל שעה (לעיל דף כח:) דמשמע בין לר׳ יהודה בין לר״ש סבירא להו דאורייתא [ט] מר נפקא לן מעליו מדכתיב שבעת ימים תאכל עליו מצות ומר נפקא לן מבערב תאכלו מצות כדרבא ול״ל דהיא פלוגתא אליבא דרבא ולא כרב אחא בר יעקב דלית הילכתא כוותיה ואנן קיימא לן [ט] כדבי יהודה לגבי רבי שמעון: מלא

## מוסף תוספות

א. [ו]הלל היה אוכל בתחילה סופגנין ובסוף כורך מצה ומרור ופסח. עפקי תוספות סי׳ שלב.

## עין משפט נר מצוה

א [שו״ע או״ח סי׳ תעו סעי׳ ג בהג״ה]: קז ב מיי׳ פ״ו מהלכות מלה הלכה ג סמג עשין מ:

קח ג מיי׳ פ״ז מהל׳ מלה הלכה יב:

ד [מיי׳ פ״ח מהל׳ קרבן פסח הל׳ ג]:

קט ה מיי׳ פ״ו מהלכות מלה הל׳ ג סמג שם טוש״ע או״ח סי׳ תעה סעיף ז:

קי ו מיי׳ פ״ח מהל׳ מלה הלכה יד ופ״ח מהל׳ קרבן פסח הל׳ טו סמג עשין רכו טוש״ע או״ח סי׳ תעח סעיף ב:

## תורה אור השלם

1. בְּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם בֵּין הָעַרְבַּיִם יַעֲשׂוּ אֹתוֹ עַל מַצּוֹת וּמְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ:

במדבר ט יא

2. בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצֹּת עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים לַחֹדֶשׁ בָּעָרֶב:

שמות יב יח

3. וְכִי יָגוּר אִתְּךָ גֵּר וְעָשָׂה פֶסַח לַיְיָ הִמּוֹל לוֹ כָּל זָכָר וְאָז יִקְרַב לַעֲשֹׂתוֹ וְהָיָה כְּאֶזְרַח הָאָרֶץ וְכָל עָרֵל לֹא יֹאכַל בּוֹ:

שמות יב מח

4. שֶׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה:

דברים טז ח

## גליון הש״ס

**תוס׳** ד״ה **מפטירין** וכו׳ **דפסח בן שנתו הוא** וריכ״ל. עי׳ תשובת מעיל לדקה סי׳ ו׳:

## רבינו חננאל

דרחינן דלמא לעולם מפטירין והכי קאמר, בראשונה דלתאבון קא אכיל לה למצה וראי נפיק, אלא אפילו באחרונה דאיכא למימר דלמא אתי למיכל מצה אכילה גסה קמ״ל. מר זוטרא מתני להא דשמואל מפטירין אחר מצה אפיקומן, לימא מתני׳ מסייעא ליה אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כו׳. אמר רבה מצה בזמן הזה דאורייתא מרור מדרבנן, מאי שנא מרור דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו בזמן דאיכא פסח איכא מרור והאידנא דליכא פסח אמרור נמי לא איחייב. אי הכי אמצה נמי דהא על מצות ומרורים כתיב מרור דומיא דמצה. ופרקינן לא, מצה הדר אהדדה קרא בערב תאכלו מצות, הכתוב קבעו חובה אע״ג דליכא פסח. רב אחא בר יעקב אמר אחד מצה ואחד מרור בזמן הזה דרבנן. תניא כותיה דרבא ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת, מה שביעי רשות אף ששי נמי רשות, מאי טעמא, שביעי הוה ליה דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל שנאמר ששת ימים תאכל מצות, יצא שביעי ללמד, לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא, שאכילת (פסח) [מצה] באלו הימים רשות, יכול אף לילה הראשון רשות ת״ל על